

जाहिरातीचे दर:

सालील पर्यावर चौकशी
करावी.व्यवस्थापक, अर्थ,
'दुर्गाधवास' पुणे ४.

अर्थ

वर्गणीचे दर:

वार्षिक वर्गणी
रु. ४(टपाल इंग्राल माफ)
फिरकोळ अंकास
एक आणा.

'अर्थ एव प्रधान' इति कीटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति ।

—कीटिलीय अर्थशास्त्र

संपादक—प्रो. वा. गो. काळे

वर्ष ८

पुणे, बुधवार, तारीख २५ फेब्रुवारी, १९४२

अंक ८

न्यायमूर्ति रानडेयांचे

तीन अपसिद्ध लेख प्रसिद्ध झाले

PLEA FOR PROTECTIONIST POLICY
INDIAN SUGAR INDUSTRYन्यायमूर्ति रानडे यांनी १८९९ साली 'टाइम्स ऑफ
इंडियांत' स्वदेशी साखरेच्या धंद्यासंबंधी लिहिलेले मह-
त्त्वाचे तीन लेख, प्रो. वा. गो. काळे यांच्या प्रस्तावनेसह
प्रसिद्ध करण्यांत आले आहेत.

व्यवस्थापक, 'अर्थ', पुणे ४.

या पत्र्यावर आठ आण्यांची तिकिटें पाठवून लेखांची
प्रत मागवावी.

श्रीराम सिल्क मिल्स लि., बंगलोर

[कंपनीने १९४० अखेर ६ टक्के दिव्दिदंड वांटला आहे.]

युद्धसाहित्यपुरवठा-खात्याची पॅरेशुटकरिता
लागणाऱ्यारेशमी कापडाची ऑर्डर पुरी करण्यासाठी लागणाऱ्या
भांडवलाकरिता तूर्त एकूण रु. १ लक्षाच्या रकमेपर्यंत

ठेवी घेणे आहेत

व्याजाचा दर ४॥ ते ६ टक्के. ठेव किमान
रु. ५०० ची असावी. ठेवीवरील व्याज
दर सहा महिन्यांनी दिले जाते.श्रीराम सिल्क मिल्स लि., } नारायण गोविंद नाईक,
श्रीरामबाग, } (माजी अध्यक्ष, ग्रेटर चेंबर ऑफ
इसतवनगुडी, बंगलोर. } कॉमर्स) मॅनेजिंग डायरेक्टरआमच्या कारखान्यातील माल मुंबईस बॉम्बे स्वदेशी को-ऑपरे-
टिव्ह स्टोअर्समध्ये व पुण्यास लक्ष्मी रोडवरील रे म्युझिअमच्या
व्यापार-संवर्धन-गृहांत पहा.वक्तशीर आणि मनपसंत काम
करून देणारे

मोहन वॉच कंपनी

रेग्युलेशन मोफत

कॉमनवेलथ बिल्डिंगसमोर लक्ष्मी रोड, पुणे १.

'अर्थ' ग्रन्थमाला.

- १ बँका आणि त्यांचे व्यवहार
- २ हिंदुस्थानची रिझर्व्ह बँक
- ३ व्यापारी उलाढाली
- ४ सहकार

महायुद्धाची जाणीव ! कपड्यांच्या खर्चात काटकसर करा. एक वेळ येऊन
स्वतःची खात्री करा व पैशाचा मोबदला घ्या.बंबाचे
माडीवर

महिंद्रकर ब्रदर्स

तयार कपड्याचे व्यापारी

बुधवार
चौक,
पुणे

विविध माहिती

डाकार

डाकार बंदरांचे नाव आतां सर्वतोमुखी झाले आहे. हे बंदर आफ्रिकेच्या पश्चिम किनाऱ्यावर आहे, व दक्षिण अमेरिकेपासून त्याचे अंतर १,५०० मैल आहे. आतां त्या बंदराचे महत्त्व अतिशय वाढले आहे. चाळीस वर्षांपूर्वी ते अप्रसिद्ध होते. सेनेगॉल ह्या फ्रेंच वसाहतीमध्ये ते आहे.

मध्यवर्ती सरकारचा उत्पन्न-सर्व

डिसेंबर, १९४१ मध्ये हिंदी मध्यवर्ती सरकारचा खर्च त्याच्या उत्पन्नापेक्षा ४ ३/४ कोटी रुपयांनी अधिक झाला. १९४१-४२ च्या पहिल्या नऊ महिन्यांतील उत्पन्नापेक्षा जास्त झालेल्या खर्चाचा आकडा ४२ कोटी रुपये भरला. गेल्या वर्षीच्या तत्सम मुदतीत तो ३५ कोटी रुपये होता. चालू वर्षी उत्पन्नांत २० ३/४ कोटींची भर पडली असली तरी खर्च २५ ३/४ कोटींनी वाढलेला आहे. हिंदुस्थान सरकारच्या कर्जाचा आकडा वरील मुदतीत ७५ लक्ष रुपयांनी कमी झालेला आहे.

मुंबई प्रांतांतील सहकारी बँका

मुंबई प्रांतांतील सहकारी बँकांची यादी त्यांच्या असोसिएशनने नुकतीच प्रसिद्ध केली आहे. अशा प्रकारची यादी प्रथम १९३७ साली प्रसिद्ध करण्यांत आली होती. यादीची किंमत ४ आणे आहे.

५५ हजार शिंपी

प्रत्यक्ष युद्धसाहित्य तयार करण्यांत ५५ हजार शिंपी गुंतले आहेत. वेगवेगळ्या तऱ्हेचे ६५ कपडे करण्याचा मक्का मिळालेल्या ८० कंत्राटदारांचे हाताखाली हे शिंपी काम करित आहेत.

गाईच्या निर्गतीची आवश्यकता नाही

गेल्या महायुद्धाचे वेळी मेसापोटामियांतील सैनिकांस दुब पुरविण्याकरितां हिंदुस्थानांतून गाई पाठविण्यांत आल्या होत्या. चालू युद्धांत दुधाची पूढ, लोणी, वगैरे पाठविण्यांत येतात.

मुंबई प्रांतांतील स्थानिक स्वराज्य संस्था

लोकल ऑडिट डिपार्टमेंटचा १९४०-४१ चा अहवाल प्रसिद्ध झाला आहे, त्यावरून असे दिसते की, मुंबई प्रांतांतील स्थानिक स्वराज्य संस्थांच्या कारभारांतील गैरशिस्तपणा पूर्ववत चालूच आहे. विशेषतः लहान म्युनिसिपालिटीच्यांची अधिक परिस्थिती फारच असमाधानकारक आहे. ऑडिटरच्या सूचनांकडे दुर्लक्ष करण्याची प्रवृत्ति सर्वत्र आढळते. नोकरांच्या नवीन जागा मंजुरी नसतांना निर्माण करणे, पाभारवाढ नियमाविरुद्ध करणे, कारणे नमूद न करतां पगारवाढ थांबविणे इत्यादि प्रकार चालू आहेत. ठाणे, मुसावळ, मालेगाव, नाशिक, पंढरीपूर ह्या म्युनिसिपालिटीच्यांची बाकी वसूल ४०% पेक्षा अधिक आहे. भिवंडी, बारामती, इंदापूर, जेजुरी इत्यादि ठिकाणी बाकीचे एकूण येण्याशी प्रमाण ५०% पडते. सुरत, अंमळनेर, धारवाड व हुबळी येथे हे प्रमाण १०% पेक्षा कमी आहे. बाकीदार सभासदांची संख्या व त्यांच्या बाकीचा आकडा हात वाढ होत आहे.

ट्रेझरी बिलोवर १ क. व्याज

रिझर्व्ह बँकेने गेल्या आठवड्यांत हिंदुस्थान सरकारची २ कोटी रुपयांची ट्रेझरी बिले विकली, त्यांवर व्याजाचा दर व. सा. व. से. १ रुपया पडला.

सिव्हिक मार्ग

मुंबई प्रांतांतील सिव्हिक मार्गांची संख्या ५,०१९ आहे.

ऑबिसिनियाचे पंतप्रधान

ऑबिसिनियाचे ग्रेट ब्रिटनमधील माजी वकील, डॉ. मार्टिन ह्यांची ऑबिसिनियाच्या बादशाहांनी मुख्य प्रधानाचे जागी नेमणूक केली आहे. ऑबिसिनिया इटलीचे ताब्यांत गेल्यानंतर ते देहराडून येथे येऊन राहिले होते. आतां ते ऑबिसिनियाकडे रवाना झाले आहेत.

ब्रह्मी विधिमंडळाची बैठक

ब्रह्मदेशाच्या विधिमंडळाची बैठक नुकतीच भरली होती, तिची जागा जाहीर करण्यांत आलेली नाही, ह्या बैठकीत बजेटावर चर्चा झाली. येत्या वर्षी ८२ लक्ष रुपयांची तूट अपेक्षित आहे. विशिष्ट युद्धपरिस्थितीमुळे नवीन करांचा विचार करण्यांत आला नाही.

मादागास्कर

मादागास्कर बेटावर जपानचा डोळा असण्याचा संभव आहे असे मत अमेरिकन वृत्तपत्रे व्यक्त करित आहेत. सिंगापुरपासून मादागास्कर ३,००० मैल दूर आहे व तेथून दरवान १,५०० मैलांवर आहे. मादागास्कर बेट हिंदी महासागरांत असून ते १८८६ साली फ्रेंचांच्या ताब्यांत गेले. त्याचे क्षेत्रफळ २ लक्ष, ४१ हजार चौ. मैल व त्याची लोकसंख्या ३७ लक्ष आहे.

२ कोटी भांडवलाची बँक

हिंदी संस्थानांत औद्योगिक प्रगति घडवून आणण्याचे हेतूने २ कोटी रुपये भांडवलाची एक बँक मुंबई येथे रजिस्टर करण्यांत आली आहे.

सार्वजनिक सुट्ट्या

मुंबई प्रांतिक सरकारी कचेऱ्यांस वर्षातून २८ सुट्ट्या मिळतात, त्यांची संख्या चालू वर्षी १९ करण्यांत आली आहे. युद्धसाहित्याच्या निर्मितीचा सुट्ट्यांमुळे वेग मंदावतो म्हणून ही योजना करण्यांत आली आहे.

कामाची सक्ती

आफ्रिकेतील स्थानिक लोकांवर युद्धकार्यासाठी नोकरीची सक्ती करण्यांत येणार आहे, असे समजते. २२,००० आफ्रिकन मजुरांची आवश्यकता आहे, ती भागविण्याकरितां १६ ते ४५ ह्या वर्षीच्या मधील सर्व आफ्रिकनांस काम करावे लागेल. काम सहन न होणारांस अपील करतां येईल. काम करावयास सांगण्यापूर्वी त्यांची वैयक्तिय तपासणी केली जाईल.

एम. डी. व एम. एम.

आंध्र विश्वविद्यालयाच्या एम. डी. व एम. एम. पदव्यांस हिंदुस्थान सरकारने मान्यता दिली आहे.

सातारा मोटार ट्रॅन्सपोर्ट लि.

वरील नांवाची कंपनी श्री. वराहकर ह्यांनी सातारा येथे रजिस्टर केली आहे. कंपनी खासगी लिमिटेड असून तिचे भांडवल एक लक्ष रुपये आहे.

सर जेम्स टेलर

रिझर्व्ह बँकेचे गव्हर्नर, सर जेम्स टेलर, ह्यांची त्याच जागी फेर-नेमणूक झाली आहे. नेमणुकीची मुदत पांच वर्षांची आहे.

सहा लाखांची मालमत्ता

के. जमनालाल बजाज ह्यांची ६ लक्ष रुपयांची मालमत्ता राष्ट्रकार्यासाठी उपयोगांत येणार आहे.

अनुक्रमणिका

१. विविध माहिती ... ६०	५. महाराष्ट्र बँकेची सहा ... ६२	७. महाराष्ट्र बँकेची वार्षिक समा ... ६५
२. रेल्वे बजेट ... ६१	६. प्रसंग ... ६५	८. निवडक बाजारभाव ... ६५
३. बँक ऑफ महाराष्ट्र ... ६२		
४. हिंदी रेल्वेजचे अंदाजपत्रक ... ६२		
५. महाराष्ट्र बँकेची वार्षिक वृत्ती ... ६२		
६. स्फुट विचार ... ६३		

अर्थ

बुधवार, ता. २५ फेब्रुवारी, १९४२

रेल्वे बजेट

सध्या वहातुकीच्या प्रमुख साधनांवर युद्ध परिस्थितीचा विशेष ताण पडत आहे. ही गोष्ट सुप्रसिद्ध आहे. युद्धसामुग्रीच्या वहातुकीची मागणी तातडीची असल्याने हिंदी रेल्वेजना इतर बाबी दुय्यम महत्त्वाच्या समजून ती पुरवणे प्राप्त आहे. हिंदी रेल्वेजचे सहाय युद्धव्यवस्थेच्या संबंधात किती विस्तृत प्रमाणावर होत आहे याची कल्पना मध्यवर्ती असेंब्लीत वहातुक मंत्री सर अँड्र्यू क्लो ह्यांनी आपले पुढील वर्षांचे अंदाजपत्रक सादर करतांना सभासदांस दिली. लढाऊ सामानाची नेआण रेल्वेजना करावी लागत आहे, पण पेट्रोलचा पुरवठा मर्यादित झाला असल्याकारणाने त्यांचा उपयोग करण्याची प्रवृत्ति व्यापारी व बिनव्यापारी लोकांत वाढणे स्वाभाविक आहे. देशाबाहेरील रणांगणांवर उपयोगासाठी तातडीने लागणारे रूठ स्वतःच्या साठ्यामधून आणि कांहीं दुय्यम प्रतीचे लोहमार्ग बंद करून त्यांनी पुरवले आहेत. चालू साली पाचशे मैल लांबीचे रूठ ह्या प्रमाणे काढून टाकून पुरवण्यांत येतील. इजने, वाषिणी वगैरे प्रकारचे नवे सामान विकत घेणे दूरच राहून स्वतःच्या जवळची ह्या प्रकारची सामुग्री रेल्वेजना युद्धाच्या कामाकरिता घावी लागली आहे. त्याचप्रमाणे दुशार व कुशल असे नोकरहि त्याच रीतीने लढाईच्या कामगिरीवर पाठवावे लागले आहेत. युद्धाबाबतची आपली जबाबदारी रेल्वेज ह्याप्रमाणे पार पाडीत असता त्यांची उत्पन्नसर्वांची परिस्थिती समाधानकारक राहिली आहे हे कर देणाऱ्या जनतेच्या हद्दीने भाग्यच समजले पाहिजे.

युद्धामुळे वहातुकीविषयीच्या गैरसोयी लोकांस सोसाव्या लागणे अपारिहार्य आहे. त्याचप्रमाणे वहातुकीचे दर वाढले आहेत त्यांसहि त्यांनी तोंड दिले पाहिजे. तथापि त्याच बरोबर रेल्वेजच्या उत्पन्नात वाढावा झाला नसता तर वाढत्या युद्धसर्वांची तरतूद करण्यासाठी रेल्वेजची प्राप्ती सरकारास मिळाली नसती आणि त्या प्रमाणात जादा कर लोकांवर घसवावे लागले असते. परंतु वस्तुस्थिती अशी आहे की रेल्वेजचे निवळ उत्पन्न चालू साला मूळ अंदाजापेक्षा पुष्कळ अधिक झाले असून. येत्या सालच्या अंदाजपत्रकांतहि तितक्याच वाढाव्याचा समावेश कर-

ण्यांत आला आहे. हिंदुस्थान सरकारच्या तिजोरीस रेल्वेजच्या उत्पन्नामधून ठराविक प्रमाणांत दरवर्षी रकम दिली जावी अशी योजना अंमलांत आहे. मार्गे कांहीं वर्षे ही वार्षिक रकम प्रतिकूल सांपत्तिकस्थितीमुळे रेल्वेजकडून सरकारला मिळाली नाही. आतां रेल्वेजची निवळ प्राप्ती वाढली असल्याने ही मागची राहिलेली बाकी तीमधून फेडली जात आहे. ह्या कारणाने सरकारी तिजोरीवरील सर्वांचा ताण हलका होण्यास सहाय होत आहे. म्हणजेच त्या परत फेडीच्या मानाने मवीन कर व कर्ज ह्यांचे प्रमाण कमी होत आहे. चालू सालच्या म्हणजे १९४१-४२ च्या रेल्वेजच्या हिशोबांत २६ कोटी २० लक्ष रुपयांचा वाढावा निवळ आहे. मूळच्या अंदाजाच्या मानाने हा आकडा ११ कोटी, ८३ लक्ष रुपयांनी अधिक आहे. १९४०-४१ मध्ये जो वाढावा राहिला होता त्यापेक्षा ७ कोटी ७४ लक्षांनी चालू सालांतला वाढावा ज्यास्त होणार आहे. सरकारी मालकीच्या रेल्वेजचे वहातुकीचे उत्पन्न १२७ कोटी रुपये भरेल आणि ममूली घसान्याचे सुमारे पावणे तेरा कोटी रुपये घरून सर्व ७३ कोटी रुपये होईल. त्याशिवाय भांडवलावरील व्याजाचे देणे आहे ते दिले असता निवळ वाढावा वर सांगितल्याप्रमाणे २६ कोटी रुपयांचा राहिल. त्यांतून १९ कोटी रुपये सरकारच्या तिजोरीत त्याच्या देण्याच्या भरपाईसाठी जमा केले जातील आणि ७ कोटी रुपये घसान्याच्या निर्धीतून मार्गे उचल केली आहे तिच्या फेडीसाठी देण्यांत येतील. येत्या वर्षाच्या अंदाजपत्रकांत उत्पन्न दीड कोटींनी कमी घरण्यांत आले आहे आणि त्याची रकम १२५३ कोटी होईल असा अजमास करण्यांत आला आहे. सर्वांचा अंदाज सुमारे ७० कोटी रुपयांचा आहे आणि अजमासे २८ कोटी रुपये निवळ शिल्लक राहिल असा हिशेब करण्यांत आला आहे. ह्या वाढाव्यापैकी २० कोटी रुपये सरकारच्या तिजोरीत जमा होतील आणि बाकीची सुमारे ८ कोटींची रकम घसारा निर्धीतल्या उचलीची परतफेड करण्याकरिता वापरण्यांत येईल. ह्या रीतीची अंदाजपत्रकाची मांडणी सर अँड्र्यू क्लो ह्यांनी केली आहे. कंपनीच्या मालकीच्या रेल्वेज कराराप्रमाणे खरेदी करण्याचे धोरण सरकारने चालू ठेवले असून ह्यासाठी जरूर असलेला भांडवली खर्च ते करित आहे. अलीकडच्या रेल्वे खरेद्यांमुळे उत्तर हिंदुस्थानांतल्या बहुतेक सर्व रेल्वेज आतां सरकारच्या मालकीच्या झाल्या आहेत. सरकारच्या ताब्यांतल्या रेल्वेजची लांबी १७ हजार मैलांची २४ हजार मैल होईल आणि त्यांवरील सरकारी नोकरांची संख्या ३ लक्ष ९० हजारांची पाच लाख होईल. रेल्वे खरेदीसाठी २० कोटी आणि सुमारे १४ कोटी रस्त्यांची व रुळांची सुधारणा इत्यादि कामांसाठी ह्याप्रमाणे ३४ कोटी रुपयांच्या भांडवली सर्वांची तरतूद येत्या सालच्या बजेटांत करण्यांत आली आहे.

डिफेन्स कर्ज

१ फेब्रुवारी, १९४१ रोजी हिंदुस्थान सरकारने ३% १९४९-५२ चे दुसरे डिफेन्स लोन काढले, ते ठराविक किंमतीस केव्हाहि वेतां येत असे. ह्या कर्जाचे रूपाने सरकारास ६० कोटी रुपये मिळाले. सध्याच्या रोसे बाजाराच्या परिस्थितीत ह्या रोख्यांस मागणी नव्हती व सरकारी किंमतीपेक्षा दर शेकडा ३ रुपयांनी स्वस्त ते बाजारांत मिळू लागले होते. परिस्थिती सुधारल्यानंतर सरकार नवे कर्ज जाहीर करील. दुसरे डिफेन्स कर्ज बंद करण्यांत आले आहे.

बँक ऑफ महाराष्ट्र

प्रो. काळे ह्यांचे भाषण

“बँक ऑफ महाराष्ट्र”च्या वार्षिक सभेचे प्रसंगी बँकेच्या बोर्डाचे अध्यक्ष, प्रो. काळे ह्यांनी भाषण केले, त्याचा गोषवारा खाली दिला आहे:—

“सध्या आपणां सर्वास अत्यंत जिवाळाच्याच प्रश्न म्हणजे युद्ध आपल्या दाराशी ठेपले असून त्या परिस्थितीस व्यवस्थित रीतीने तोंड देण्याची तयारी करण्याविषयीचा होय. माझ्या दृष्टीने जपान आपल्या आजवर झालेल्या चढाईचा फायदा घेऊन काही हिंदी बंदरे व शहरे ह्यांवर बाँबफेक करील ही भीति आहे, तिच्यापेक्षाहि अधिक भीति लोकांचा चाबरटपणा आणि बेफिकीरपणा व अंतर्गत गढबड ह्यांची आहे. सर्व पक्षांचे पुढारी आणि सरकारी लष्करी व बिनलष्करी अधिकारी ह्या कारणांने लोकांनी अफवां न पसरवता व त्यांचेवर विश्वास न ठेवतां स्वरक्षणाची संघटित व शिस्तीची तजवीज करावी असा उपदेश करित आहेत. संकट येणार असे समजून आपले नित्याचे व्यवहार जनतेने शांत चित्ताने चालू ठेवावे आणि त्याच्या प्रतिकारासाठी शिस्तीने व परस्पर सहाय्याने व्यवस्था करावी हे अगत्याचें आहे. चाबरटपणांने वागण्याने आपण इतरांचे व स्वतःचेहि नुकसान करू हे सर्वांनी लक्षांत ठेवून रक्षणाच्या योजनेत सहकार्य केले पाहिजे. इंग्लंडमध्ये शत्रूचे विमानहले जोराचे होत असतांही तेथील बँका व जनता ह्यांनी आपले धंदे व नित्याचे व्यवहार धिमेपणांने चालू ठेवले आहेत, ह्यापासून हिंदुस्थानांत आपण बोध घेण्याजोगां आहे. गढबडीच्या काळांत पैशाच्या बाबतींत चांगल्या रीतीने चाललेल्या बँका वास्तविक सुरक्षित आश्रयस्थाने आहेत असे समजले पाहिजे. त्यांचे सावधगिरीचे घोरण व चोख व्यवहार आणि जनतेचा त्यांवरील विश्वास ह्यांची जोड जमल्यास बँकांची उपयुक्तता निश्चित सिद्ध होते.

“बँक ऑफ महाराष्ट्राच्या तालबंद्याची छाननी केली असता बँकांतल्या ठेवींच्या पैशाचा विनियोग कशा रीतीने केला जावा ह्याविषयीचे ठोकताळे अनेक वर्षांच्या अनुभवाने सर्वमान्य झालेले आहेत त्यांस व रिझर्व्ह बँकेच्या सल्ल्यास सर्वस्वी अनुसरून तिची रोकड, रोख्यांत गुंतवण व कर्जे ह्यांची प्रमाणे आहेत असे दिसून येईल. ठेवींचा पैसा पूर्णप्रमाणांत तरता राहिल

अशी बँकेची महत्त्वम व्यवस्था आहे. गुंतवणे आणि कर्जे ह्यांची व्यवस्था कसोशीने केलेली आहे. मुद्रतबंदी रोख्यांच्या किमतीत येणाऱ्या तफावतीचा मेळ घालता येईल ह्या रीतीचे रिझर्व्ह आहेत आणि नफ्यामधून रकमा काढून त्याविषयीची सर्व व्यवस्था केली जाण्यासारखी पूर्ण तयारी आहे. बँकेच्या चालू सर्वांचे एकूण सेवक्या भांडवलाशी प्रमाण आहे तेंहि योग्य आहे. बँकेचे भांडवल, ठेवी व रिझर्व्ह ह्यांमध्ये आणि तिच्याकडे असलेल्या निरनिराळ्या खात्यांत अभिनंदनीय वाढ होत आहे. केवळ नफा मिळवणे हेच बँकेचे ध्येय असता कामा नये. ठेवीदार, भागीदार व पैशाची जरूर असलेली जनता ह्यांच्या गरजा व हितसंबंध ह्यांचा मेळ घालून सुरक्षित व मजबुतीचे व्यवहार चालवणे हे तिचे घोरण असले पाहिजे. ह्या तत्वांस अनुसरून व मान्यता पावलेल्या मोठ्या बँकांचा आदर्श पुढे ठेवून आपल्या बँकेचे डायरेक्टर वागत आहेत. जनतेचा विश्वास व सहकार्य आणि मॅनेजर व नोकरवर्ग ह्यांचे कष्टाळूपणाचें काम ह्यांचे योगानेच महाराष्ट्र बँकेस गेल्या सहा वर्षांत एवढी प्रगति करता आली आहे. बँक व जनता ह्यांचे संबंध असेच सहकार्याचे व परस्पर विश्वासाचे रहावे असे मी इच्छितो.”

हिंदी रेल्वेजचे अंदाजपत्रक

	(लक्ष रुपये)	
	इ.स. १९४१-४२	१९४२-४३
बहातुकीचे उत्पन्न	१,२७,००	१,२५,५०
ठोक उत्पन्न	७३,१३	७०,७६
व्यवस्थेचा सर्च (घसरा घरून)	५३,८७	५४,७४
(अ) निवळ उत्पन्न	७९,२६	७०,७६
इतर		
उत्पन्न	२,५७	२,९७
सर्च	१,६३	१,४१
(ब) निवळ उत्पन्न	९४	१,५६
एकूण निवळ उत्पन्न	५४,८१	५६,३०
व्याज	२३,६१	२८,३५
बाढावा	२६,२९	२७,९५

महाराष्ट्र बँकेची सहा वर्षातील प्रगति

	१९३६	१९३७	१९३८	१९३९	१९४०	१९४१
सेवकें भांडवल	८,२६,४७८	१३,३९,८७४	१८,५५,६२७	२३,१३,३१०	३०,३९,७७०	३७,३१,५९०
वसूल भांडवल	१,०४,४९५	१,१२,४४०	१,२५,३८०	१,५१,७२५	१,८१,२७५	२,०९,३५०
चालू ठेवी	१,६४,५७५	३,२४,५२०	५,५२,६८९	६,२७,०८९	७,१६,८०८	१०,२३,६७३
सेविंगज ठेवी	३,२२,४३३	५,७२,२५१	६,९५,१९१	९,४८,९८१	१३,५६,५११	१६,४६,४७५
मुद्रतीच्या ठेवी	२,३३,९१५	३,१६,६१५	४,५७,५१५	५,०७,२७५	६,७९,०५५	६,९२,७५०
दिलेली कर्जे	१,९७,६५८	१,९९,५५१	३,२९,८०७	३,७०,४८१	४,३५,६६५	३,७७,२४९
कॅश केडिट्स	६३,५९९	३,००,५२९	३,५४,५८५	७,०५,६१३	८,२२,३६६	९,२३,८६८
रोख्यांत गुंतविलेली रकम	४,८०,४६३	६,९८,३६५	८,८९,३१६	८,८१,५०६	११,४६,७४०	१९,१६,५७६
निवळ नफा	६३५	१३,७५२	१७,५१५	१९,२००	३०,३१२	२०,४०७

स्फुट-विचार

सिंगापूरचा प्रसंग व पुढील कार्याची विशा

मलाया देश जपान्यांनी चोहोंकडून पद्धतशीर रीतीने घेतल्या-कारणाने सिंगापूरचे ठाणे ब्रिटिशांस शत्रूच्या स्वाधीन करणे कसे भाग पडले ह्याचा वृत्तांत आता प्रसिद्ध होत आहे आणि ह्या माहितीने इंग्लंडमध्ये लोकमतांत खळबळ उडवून दिली आहे. प्रधान मंडळाचे एशियामधील धोरण चुकले आहे आणि मि. चर्चिल ह्यांनी आपल्या सहकार्यांच्या घटनेत महत्वाचे बदल करून जपानचा या रणांगणांत समाचार घेण्याचे सामर्थ्य असलेल्या लढाऊ डावपेचांचा आश्रय तात्काळ करणे अगत्याचे आहे अशा सूचना ब्रिटिश वृत्तपत्रे करीत आहेत. जपानचे एशियातील विजय आणि ब्रेस्ट बंदरामधून ब्रिटिश चॅनलच्या मार्गाने जर्मन लढाऊ जहाजांचे सुरक्षित पलायन ह्या अनपेक्षित घटनांनी इंग्लंडमध्ये लोकमतास जोराचा धक्का दिला आहे आणि त्याचा मि. चर्चिल ह्यांवर पूर्ण विश्वास आहे तरी त्यांच्या मंत्रिमंडळाची पुनर्घटना व त्यांचे घडाडीचे युद्धधोरण ह्यांबद्दलची त्यांची तातडीची मागणी आहे. मि. चर्चिल ह्यांनी सर स्ट्रॅफर्ड क्रिप्स ह्यांस मंत्रिमंडळांत जागा देऊन लॉर्ड बीव्हरब्रुक ह्यांस मोकळे केले आहे. ही योजना वरील लोकमतास मान दिला जात आहे ह्याचे निदर्शक आहे. सिंगापूरच्या प्रसंगाने व ब्रह्मदेशांत चाललेल्या लढायांमुळे युद्धाचा पल्ला हिंदुस्थानापर्यंत येऊन पोहोचला असल्या-विषयी आता शंका उरलेली नाही. हिंदी महासागरांत गडबड उडवून जपान ह्या देशाविरुद्ध मोहीम चालू करण्यास आता मार्गेपुढे पहाणार नाही असे बाटण्यास कारण उत्पन्न झाले आहे. जपानचा रंगूनवर डोळा आहे आणि ब्रह्मदेशांतून चीनला लढाऊ सामुग्रीचा पुरवठा होत आहे तो त्यास बंद पाडावयाचा आहे. ह्या बाबतीत योग्य तजवीज होण्यासाठी वाटाघाटी करून चिनी व हिंदी फौजा ह्यांचे कार्यक्षम सहकार्य घडवून आणावे ह्या उद्देशाने जनरॅलिसिमो चिआंग काय शेक ह्या देशांत आले होते. त्यांनी हिंदुस्थान सरकार व हिंदी पुढारी ह्यांच्याशी चर्चा केली आहे तीवरून जपानची पश्चिम-कडील प्रगति थांबवण्याचे जोराचे प्रयत्न होतील यांत संशय राहिलेला नाही. चिनी फौज ब्रह्मदेशांत हिंदी सैनिकांच्या बरो-बरीने आज लढतच आहे. ऑस्ट्रेलियाच्या उत्तर किनाऱ्यावरील मुख्य बंदरावर जपानी विमानांनी हल्ले केले आहेत, त्यांवरून नैऋत्य पॅसिफिक पूर्णपणाने स्वतःच्या बर्चस्वाखाली आणण्याची शिकस्त शत्रू करीत आहे हे स्पष्ट दिसते. ह्या बाजूच्या रणांगणांत चाललेल्या लढायांत विमानांचा तुटवडा ब्रिटिश सेनानासि भासत असून ही उणीव भरून काढण्याचा हरतऱ्हेचा प्रयत्न चालला असल्याची आश्वासने देण्यांत येत आहेत. हिंदुस्थानांतील जनतेने स्वसंरक्षणाची तयारी पद्धतशीर रीतीने करण्याचे महत्त्व सर्वास आता पटणे अगत्याचे आहे. लोकांनी थावरून न जाता येईल त्या प्रसंगास तोंड देण्याची सिद्धता केली पाहिजे. ह्या संबंदांत संघटनात्मक प्रयत्नांची आवश्यकता असून सरकार व जनता ह्यांचे कार्यक्षम सहकार्य झाले पाहिजे. स्वतःवर प्रसंग येईल तेव्हा पाहू असे म्हणून चालढकळ करण्यासारखी परिस्थिति आता राहिलेली नाही आणि या कामी बेफिकीरपणा सर्वासच घातक होईल हे लक्षांत ठेवले पाहिजे.

प्राप्तीवरील कराविषयीचा ठराव अमान्य

मध्यवर्ती असेंब्लीमध्ये सर अबदुल हलीम गझनवी ह्यांनी प्राप्तीवरील कराची व्यवस्था पहाणाऱ्या सरकारी सात्याच्या कारभाराविरुद्ध तक्रार करणारा आणि त्यांत महत्वाचे बदल सुचवणारा ठराव पुढे मांडला होता तो मोठ्या बहुमताने अमान्य झाला. प्राप्तीवरील कर देणारांस योग्य न्याय मिळत नाही आणि हिंदी व युरोपियन कर भरणारांमध्ये भेदाभेद केला जात असल्याने सात्याच्या निकालाविरुद्ध अपील स्वतंत्र न्यायमंडळाकडे करता येईल अशी योजना केली जावी ह्या त्या ठरावाचा आशय होता. सर अबदुल हलीम ह्यांच्या भाषणास उत्तर देताना सरकारी फडनवीस, सर जरेमी रेस्मन, ह्यांनी प्राप्तीवरील कराचा कारभार पहाणाऱ्या सात्यावर करण्यांत आलेल्या अन्यायाबाबतच्या आरोपाचा जोरात इन्कार केला. ह्या सात्याचे काम किती अवघड असते आणि कर चुकवू पहाणाऱ्या श्रीमान् लोकांच्या सटपटी अयशस्वी करणे किती जबाबदारीचे असते ह्याची कल्पना देऊन आपण ह्या संबंदांतल्या चळवळीस भीक न घालतां कायद्याप्रमाणे आपला कारभार चालवू असे त्यांनी निश्चून सांगितले. विशेषतः सध्यासारख्या युद्धाच्या कठीण परिस्थितीत प्राप्तीवरील कराच्या कारभारावर वजनदार लोकांनी टीकेचे अन्न संघटित रीतीने सोडावे ह्याविषयी सर जरेमी ह्यांनी निषेध प्रदर्शित करून असेंब्लीने आपल्या धोरणास पाठिंबा द्यावा अशी विनंति केली. त्यांनी केलेली तरफदारी प्रभावी ठरून सर अबदुल हलीम ह्यांचा ठराव नामंजूर झाला.

“ कर्ज निवारण कायदा ”*

मुंबई सरकारने शेतकऱ्यांसाठी केलेल्या १९३९ च्या कर्ज-फेदीच्या कायद्याचे विवरण करणारे एक पुस्तक रा. व. दिवाणजी ह्यांनी इंग्रजी भाषेत प्रसिद्ध केले आहे. कायद्याचे संक्षिप्त मराठी विवेचन व कलमवार टीपासह भाषांतर नागपूर येथील सेंट्रल लॉ हाउसने नुकतेच प्रसिद्ध केले आहे. कायद्याच्या संक्षिप्त विवेचनांत शेतकरी ऋणको कोणास म्हणावयाचे, कोणत्या ऋजांस हा कायदा लागू नाही, कर्जनिवारण बोर्डाची घटना व अधिकार, अपिलाचा हक्क, अर्ज करण्याची पद्धत, तडजोड, कोर्डाकडील चालू दावे, कर्जात कपात करण्याचा अनुक्रम, वार्षिक हप्ते, वकील केव्हा देता येतो, नावारीपणा, इत्यादिविषयी थोडक्यांत माहिती देण्यांत आली आहे. त्यानंतर कायद्याचा कळमै देऊन प्रत्येक कलमाखाली टीपा दिलेल्या आहेत. पुस्तकाचे प्रारंभी विस्तृत अनुक्रमणिका आहे, त्यामुळे पुस्तकाचा उपयोग करणारांची चांगली सोय झाली आहे. कर्जफेदीच्या कायद्याच्या अंमलबजावणीस आता प्रारंभ होत असल्याकारणाने प्रस्तुत पुस्तकाच्या उपयुक्ततेविषयी अधिक लिहिण्याची आवश्यकता नाही. सेडेगावांतील अज्ञ लोकांसाठीच म्हणजे कायद्याचा ज्यास कायदा भिन्नावयाचा आहे, त्यांचेकरिताच हे पुस्तक योजिलेले आहे.

पृ. सं. १२९. किं. १ रु. ८ आ. भाषांतरकार: के. ड. प. चिंचळकर वकील, टीपा लेखक: प्री. क. म. देशपांडे वकील, सहायक: श्री. के. वा. गजेन्द्रगडकर वकील.

वेस्टर्न इंडिया

विमा कंपनी लि. सातारा

लढाईच्या वावटळींत सुद्धां

यशाची चढती कमान

सन १९४० पेशां

सन १९४१ मध्ये

कामांत

दोन लक्षांची वाढच !

जनतेच्या विश्वासाचा

प्रचंड पुरावा !

सन १९४१ मध्ये

पुढे झालेलें काम

रु. ६८,४६,१२९.

महाराष्ट्र बँकेची वार्षिक सभा

वरील बँकेस ३१-१२-४१ अखेर संपलेल्या सहाय्या वर्षी मार्गील सालांतील शिष्टक नफा ६७४ रु. वरून, एकूण २१,०८२ रुपये नफा झाला. त्यांतून रिझर्व फंडांत ४,१०० रुपये टाकावे, ४,००० रुपये कॉन्ट्रिब्युन्सी फंडांत टाकावे, १,००० रुपयांचा संशयित व बुडोत कर्जाकरिता रिझर्व खाती बग करावे व ७,७५७ रुपयांचा विनियोग ४% करमाफ डिव्हिडंड देण्याकडे करावा अशी बोर्डांनी शिफारस केली. चालू वर्षाच्या इनकम टॅक्स व सुपरटॅक्ससाठी २,००० रुपयांची व नोकर वर्गास बोनससाठी १,५०० रुपयांची तरतूद करण्यांत आली असून ७२५ रुपये पुढील हिशेबांत ओढण्यांत यावयाचे आहेत.

बँकेची वार्षिक सभा रविवार, ता. २२ रोजी सायंकाळी चार वाजता बँकेच्या नोंदलेल्या कचेरीत भरली होती. सभेस सुमारे ५० भागीदार उपस्थित होते. बँकेचे मॅनेजर श्री. म. वि. गोखले ह्यांनी सभेची नोटीस वाचून दाखविल्यानंतर, अध्यक्ष, प्रो. वा. गो. काळे ह्यांच्या सूचनेस अनुसरून ताळेबंद, नफा-तोटा पत्रक व रिपोर्ट हीं सभेत वाचण्याचे कारण नाही असे तिने ठरविले. त्यानंतर प्रो. काळे ह्यांनी बँकेच्या गेल्या वर्षातील प्रगतीचा आढावा घेतला आणि ताळेबंद, नफा तोटा पत्रक व रिपोर्ट ह्यांस सभेने अनुमति घावी असे त्यांनी सुचविले त्यास श्री. धोंडूमामा साठे ह्यांनी अनुमोदन दिले. डायरेक्टर बोर्डांनी सुचविलेले ४% करमाफ डिव्हिडंड सभेने मंजूर केले व निवृत्त होणाऱ्या तिबाहि डायरेक्टरांची फेरनिवड केली. श्री. गो. व. आपटे व मेसर्स कुलकर्णी आणि खानोलकर ह्यांची ऑडिटसंचे जागी निवडणूक झाली.

ब्रह्मदेश

ब्रह्मदेश पूर्वी स्वतंत्र होता, तो तीन ब्रह्मी युद्धानंतर ब्रिटिशांचे ताब्यांत आला. पहिले युद्ध १८२४ ते १८२६ चालले व त्यामुळे ब्रह्मदेशाचा थोडा भाग ब्रिटिशांस मिळाला. दुसरे युद्ध १८५२ साली झाले त्यामुळे दक्षिण ब्रह्मदेश ब्रिटिशांचे हाती गेला. १८८५ च्या युद्धानंतर ब्रह्मदेश पूर्णपणे ब्रिटिशांच्या ताब्यांत गेला व तो हिंदुस्थानचा लेफ्टनंट गव्हर्नरचे हाताखालील एक प्रांत बनला. १९२८-३० च्या रॉयल कमिशनने, ब्रह्मी लोकांस विभक्तीकरण मान्य असल्यास ब्रह्मदेश विभक्त करावा, अशी सूचना केली व त्याप्रमाणे नव्या राज्यघटनेने ब्रह्मदेश हिंदुस्थानापासून विभक्त केला. १९१९ च्या सुधारणाकायद्याच्या अंमलबजावणीतून ब्रह्मदेश मुद्दाम बगळण्यांत आला होता. परंतु मागाहून त्यास सुधारणा कायद्याची कलमे लावण्याचे ठरले व गव्हर्नराच्या प्रांताचा दर्जा त्यास मिळाला. १९३७ साली ब्रह्मदेश विभक्त करण्यांत आला. ब्रह्मदेशातील ख्रियांचे विशिष्ट स्थान लक्षांत घेऊन त्यास प्रथमपासून पुरुषांच्या बरोबरीने मतदानाचा अधिकार देण्यांत आला होता.

ब्रह्मदेशाचे क्षेत्रफळ २,६१,००० चौ. मैल म्हणजे ग्रेट ब्रिटनच्या क्षेत्रफळाचे दुपटीपेक्षा ज्यास्त असून त्याची लोकसंख्या १३ कोटीचे वर आहे. ब्रह्मदेशातील सर्वात महत्त्वाची नदी इरावती ही होय. तिची लांबी ८५० मैल असून समुद्रापासून ७८० मैलांपर्यंत तिच्या पात्रांतून आगबोटी जाऊ शकतात. ब्रह्मदेशाची राजधानी, रंगून, ही रंगून नदीवर समुद्रापासून ९१ मैल आंत वसलेली आहे. ब्रह्मी लोक मुख्यतः इंडोचायनीज वंशाचे व बुद्धधर्मी आहेत.

निवडक बाजारभाव

११% विनमुदत	९०-८
सोनेप्रत्येक तोळ्यास	५०-५
चांदी प्रत्येक १०० तोळ्यास	७७-११

दि बँक ऑफ इंडिया लि.

[स्थापना : १९०९]

आधिकृत भांडवल	रु. १,००,००,०००
वसूल झालेले भांडवल	रु. १,००,००,०००
रिझर्व फंड	रु. १,१५,५०,०००

मुख्य कचेरी : ओरिएण्टल बिल्डिंग, मुंबई.

मुंबईमधील शाखा : जुलियन एक्सचेंज, फुलावा, काळवादेवी आणि मलबार हिल.

इतर शाखा : अहमदाबाद (मद्र. मुख्य ऑफिस), अहमदाबाद (एलिस ब्रिज शाखा), अहमदाबाद (स्टेशन शाखा), अंधेरी (मुंबई शेजारी), वांद्रे (मुंबई शेजारी), कलकत्ता (झाख स्ट्रीट, मुख्य ऑफिस), कलकत्ता (बदा बक्षार), कलकत्ता (बौरंगी स्केअर), जमशेदपूर, कराची, नागपूर (किंग्जवे), नागपूर (इतवारी बक्षार), पुणे, पुणे शहर, राजकोट, सुरत.

लंडन एजन्ट्स : वेस्टमिन्सटर बँक लिमिटेड.

डायरेक्टर्स : सर जुनीलाल धी. मेहता, के. सी. एस्. आय. (अध्यक्ष), श्री. अंबालाल सारामाई, सर जोसेफ के. नार्थ, मि. ए. गेडिस, सर कावसजी जल्लगिर, बॅरोनेट, के. सी. आय. ई., ओ. बी. ई. मि. दिनशा के. दाजी, श्री. रामनिवास रामनारायण.

करंट डिपॉझिट अकाउंट्स :

दररोजच्या रु. १०० ते रु. १,००,००० रकमेच्या शिल्लकेवर १% दराने व्याज दिले जाते. रु. १,००,००० वरील व्याज सास योजनेने दिले जाते. सहामाही अखेर व्याजाची किमान रक्कम ५ रु. पेक्षा कमी झाल्यास व्याज दिले जात नाही. कायम, अल्प मुदतीच्या व सेव्हिंग बँक ठेवी योग्य व्याजांने स्वीकारल्या जातात. व्याजाचे दर पत्रद्वारे.

विल्स व सेटलमेंट्सप्रमाणे बँक एक्झिक्यूटर व ट्रस्टी म्हणून काम करते. सर्व तन्हेचे ट्रस्टीचे काम केले जाते. नियम अर्ज करून मागवावेत.

बँकेसंबंधी नेहमीचा सर्वसामान्य व्यवहार केला जातो.

एजंट—टी. आर. लालवाणी.

दि बँक ऑफ महाराष्ट्र लि.

हेड ऑफिस : पुणे शहर.

स्थानिक शाखा : डेकन जिमखाना, पुणे ४.

मुंबई शाखा : बलाल स्ट्रीट, फोर्ट, मुंबई.

आधिकृत भांडवल	: रु. १०,००,०००
विक्रीस काढलेले भांडवल	: रु. ५,००,०००
वसूल झालेले भांडवल	: रु. ४,२५,८५०
वसूल झालेले भांडवल	: रु. २,१२,८४५
एकूण खेळते भांडवल	: रु. ३३,००,०००

डायरेक्टर्स

प्रो. वा. गो. काळे, अध्यक्ष

श्री. धों. कृ. साठे	श्री. मा. रा. जोशी
श्री. न. ग. पवार	श्री. श्री. गो. मराठे
श्री. ज्यं. वि. रानडे	श्री. ए. चिं. सोहोनी
श्री. वा. पु. वडे	मि. फ. बो. पदमजी

बँकिंगचे सर्व व्यवहार केले जातात. शेअर व सरकारी रोखे यांची सुरेदीविक्री कसोशीने करून दिली जाते.

बँकेच्या शेअरवर १९४० अखेर पुन्या होणाऱ्या वर्षी व. सा. द. शेंकडा ४ टक्के करमाफ डिव्हिडंड दिले गेले. बँकेची शेअरविक्री चालू आहे.

म. वि. गोखले
मॅनेजर.

महायुद्ध दाराशीं आले
परदेशी औषधें
डुमिळ व महाग झालीं

पण
भिण्याचें कारण नाही !!!

— कारण —

आयुर्वेद रसशाळा पुणे लि०

या देशी औषधाच्या प्रसिद्ध कारखान्यानें
तयार केलेलीं

- रक्तवर्धक, ● उपनाह,
- बालजिवन, ● कॅल्सीप्राल

इत्यादि पेटेन्ट, स्टॅण्डर्ड व लोकप्रिय औषधें सात्री पटल्यामुळे

★ डॉक्टरांसहि वापरुं लागले आहेत. ★
दरसाल विनचूक नफा वाटणाऱ्या ह्या कंपनीचे
शेअर्स व औषधें मागवा.

आयुर्वेद रसशाळा पुणे लि०

मुख्य दुकान गणपति चौक, लक्ष्मीरोड, पुणे १.

सर्व तऱ्हेची कापड छपाई व रंगाई (Calico Printing and
Dyeing) करणारा कारखाना.

‘पायोनियर डाईंग हाऊस’

कोचाचें कापड (Casement cloth), दाराचें पडदे, टेबल कव्हर
इ. टिकाऊ रंगाचे, स्वदेशी तयार मिळतात. कारखाना—
भिकारदास मास्ती रोड, दातेवाडी, पुणे.

महाराष्ट्रांत लेखी गॅरंटीसह टिकाऊ व मनपसंत

साईन-बोर्ड्स, रबरी शिक्रे,

आकर्षक

सिनेमा स्लाइड्स व पिकचर पेंटिंग

सतत २० वर्षे विश्वसनीय व वेळेवर मिळण्याचें
एकच ठिकाण

पेन्टर ए. जी. वेडेकर

(मराठी घळणाचे स्पेशॅलिस्ट)

बुधवार चौक, पुणे २ (सिटी)

बाहेरगावचीं कामें इयंस्थित व वेळेवर पाठवूं.

कॉमनवेलथचा वैभवशाली विस्तार

हेड ऑफिस बिल्डिंग

चेअरमन

● सा. व. एम्. एन्. मेथा,
C. I. E., M. B. E.

अॅशुअरन्स

कंपनी लि.

अॅक्टिंग ऑफिस सुपरिन्टेण्डेंट ● एम्. एम्. भागवत, B. A.

‘कॉमनवेलथ’ ची पॅलिसी घेऊन जीवन निश्चित व सुखी करा.

हे पत्र पुणे, वेड भांबुडा घ. नं. १९५१९ आर्यभूषण छापखान्यांत रा. विहल हरि बर्वे, यांनी छापिले व
ए. श्रीराम रामन काळे, बी. ए., यांनी ‘दुर्गाधिवास’, भांबुडा, घ. नं. १९५१९, पुणे शहर, येथे प्रसिद्ध केले.
X. 5. 11 - N 25